

Research Paper

Explaining the Foundations of Development Management in Light of the Paradigmatic Transformation of Development Schools: From Theory to Practice

Mohammad Kazempour Teymourloy¹ , Saeed Zarandi²

- 1- PhD Candidate, Department of Public Administration. Faculty of Management and Accounting, University Allameh Tabataba'i, Tehran, Iran.
- 2- Associate Prof., Department of Public Administration. Faculty of Management and Accounting, University Allameh Tabataba'i, Tehran, Iran.

Receive: 23 Jul 2025

Revise: 05 Sept 2025

Accept: 13 Sept 2025

Published online:

21 Sept 2025

Keywords:

Development,
Development Management,
Components

Abstract

Development Management, as an interdisciplinary and applied field, plays a pivotal role in the analysis, planning, and execution of development projects and policies. This research aims to elucidate the theoretical foundations and key components of Development Management, utilizing a descriptive-analytical method and a library-based study. The findings indicate that development is a dynamic, multidimensional, and structural process that extends beyond mere economic growth to encompass cultural, social, political, human, and environmental dimensions. The paradigmatic shift in development schools of thought—from modernization and dependency theories toward institutionalism, sustainable development, human development, and good governance—reflects a transition from universalist models to multidimensional approaches. Development Management acts as an eclectic “toolkit,” integrating various theories and methods to accelerate the development process, empower communities, optimize resource allocation, and strengthen institutions through a systematic cycle encompassing goal setting, strategy formulation, implementation, monitoring, and learning. The success of this process is contingent upon adhering to prerequisites such as good governance, inter-sectoral coordination, decentralization, and effective leadership.

Please cite this article as (APA): Kazempour Teymourloy, M & Zarandi, S. (2025). Explaining the Foundations of Development Management in Light of the Paradigmatic Transformation of Development Schools: From Theory to Practice. *Journal of Governance studies & development management*, 2 (1), 430-447.

Sponsored by: Institute of Somamos Publications	10.22034/jgsdm.2026.569872.1026	
Corresponding Author: Saeed Zarandi	https://orcid.org/0000-0002-3179-0856	
Email: saeed_zarandi@atu.ac.ir	This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License .	

Extended Abstract

Introduction

In the contemporary rapidly changing world, development is widely understood as a dynamic, multidimensional, and structural process that plays a central role in societal progress. Development is not a linear or single-dimensional phenomenon limited to economic growth; rather, it represents a complex transformation encompassing cultural, social, political, economic, and human dimensions. It is simultaneously a process in transition, an actual condition, and a latent potential. Successful development processes empower people to actively shape their own history and geography by enhancing their capabilities, choices, and agency.

As development entails profound structural transformations, its realization requires conscious, systematic, and knowledge-based management. Consequently, development management has emerged as an interdisciplinary and applied field aimed at training professionals equipped with the theoretical and practical skills necessary for analyzing, planning, implementing, and evaluating development policies and projects. Rooted historically in developmental public administration, development management has evolved alongside shifts in development paradigms. This study seeks to explain the theoretical foundations and key components of development management in light of the paradigmatic transformation of development schools of thought. The main research question guiding this article is: On what theoretical foundations and core components can development management be conceptualized in the context of evolving development paradigms?

Research Method

This study adopts a descriptive–analytical research design based on qualitative document analysis. The primary research approach relies on an extensive review of academic literature, including scholarly articles, books, policy reports, and international development documents published in both national and international journals. Sources were selected through systematic library research and database searches focusing on development management, public administration, and development theories. The analysis synthesizes theoretical perspectives to construct an integrated conceptual framework for development management.

Theoretical Foundations and Findings

The concept of development has been interpreted differently across international institutions and academic traditions, leading to diverse policy implications. While organizations such as the World Bank have historically emphasized economic indicators, the United Nations Development Programme has promoted broader measures such as the Human Development Index, incorporating education, health, income, and human rights. Scholars distinguish between development as a long-term historical process of social transformation and development as deliberate interventions aimed at progress.

Over time, various schools of development thought have emerged, including modernization

theory, dependency theory, world-systems theory, institutionalism, sustainable development, human development, and governance-oriented approaches. These paradigms reflect a clear shift from linear, universal, and growth-centered models toward multidimensional, context-sensitive, human-centered, and sustainability-oriented frameworks. Institutional and governance-based approaches emphasize local capacities, quality of institutions, participation, accountability, and ethical considerations as key determinants of development outcomes.

Building on these paradigmatic shifts, development management is conceptualized in this study as an integrated and context-based toolbox. It encompasses the management of human resources, financial and material resources, development processes and projects, and normative dimensions such as values, principles, and ethics. Development management operates through a dynamic and systematic cycle involving goal setting, operational planning, strategy formulation, resource allocation, implementation, monitoring, documentation, dissemination of results, and organizational learning.

Discussion and Conclusion

The findings demonstrate that development is an ongoing, complex, and non-terminating process whose meaning varies across societies based on values, needs, and capacities. Accordingly, development management cannot rely on a single theory or method; rather, it requires an eclectic and flexible approach that bridges theory and practice. Development management functions as a critical intermediary between development theories and policy implementation, translating abstract paradigms into actionable strategies.

Effective development management depends on key prerequisites, including good governance, intersectoral coordination, decentralization, convergence of efforts, and effective leadership. When these conditions are met, development management contributes to accelerated development processes, empowerment of individuals and communities, optimal resource utilization, institutional strengthening, capacity building, and sustainable outcomes.

Ultimately, this study positions development management as a normative and operational framework grounded in ethical responsibility, social justice, democratic participation, and environmental sustainability. By conceptualizing development management as a structured yet adaptive toolbox, the article offers a comprehensive framework that enhances understanding of how development policies and projects can be effectively designed, managed, and sustained across diverse contexts.

مقاله پژوهشی

تبیین مبانی مدیریت توسعه در پرتو تحول پارادایمی مکاتب توسعه: از نظریه تا عمل

محمد کاظم پور تیمورلوئی^۱ ID، سعید زرنندی^۲ ID

۱- دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

۲- دانشیار گروه مدیریت دولتی دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

<p>چکیده</p> <p>مدیریت توسعه به عنوان یک حوزه میان‌رشته‌ای و کاربردی، نقشی محوری در تحلیل، برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌ها و سیاست‌های توسعه ایفا می‌کند. این پژوهش با هدف تبیین مبانی نظری و مولفه‌های کلیدی مدیریت توسعه و با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و مطالعه کتابخانه‌ای انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که توسعه، فرآیندی پویا، چندبعدی و ساختاری است که فراتر از رشد اقتصادی صرف، ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، انسانی و زیست‌محیطی را دربر می‌گیرد. تحول پارادایمی مکاتب توسعه از نوسازی و وابستگی به سمت نهادگرایی، توسعه پایدار، توسعه انسانی و حکمرانی خوب، گویای گذار از الگوهای جهان‌شول به رویکردهای چندبعدی است. مدیریت توسعه به عنوان یک «جعبه ابزار» التقاطی، با تلفیق نظریه‌ها و روش‌های مختلف، به دنبال تسریع فرآیند توسعه، توانمندسازی جامعه، تخصیص بهینه منابع و تقویت نهادها از طریق چرخه‌ای نظام‌مند شامل تعیین هدف، تدوین استراتژی، اجراء نظارت و یادگیری است. موفقیت این فرآیند، منوط به رعایت پیش‌نیازهایی همچون حکمرانی خوب، هماهنگی بین‌بخشی، تمرکززدایی و رهبری مؤثر است.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۲ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۶/۳۰</p> <p>کلید واژه‌ها: توسعه، مدیریت توسعه، مولفه‌ها</p>
--	---

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): کاظم پور تیمورلوئی، محمد؛ زرنندی، سعید. (۱۴۰۴). تبیین مبانی مدیریت توسعه در پرتو تحول پارادایمی مکاتب توسعه: از نظریه تا عمل، *دوفصلنامه مطالعات حکمرانی و مدیریت توسعه*، ۲(۱) ۴۳۰-۴۴۷.

	<p>10.22034/jgsdm.2026.569872.1026</p>	<p>تحت حمایت: موسسه انتشاراتی ساماموس</p>
	<p>https://orcid.org/0000-0002-3179-0856</p>	<p>نویسنده مسئول: سعید زرنندی</p>
	<p>این مقاله تحت شرایط https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.fa قابل بازنشر است.</p>	<p>ایمیل: saeed_zarandi@atu.ac.ir</p>

مقدمه

در جهان پرتحول کنونی، «توسعه» به مثابه فرآیندی پویا، چندبعدی و ساختاری، نقشی محوری در پیشبرد جوامع ایفا می‌کند. توسعه روندی متشکل از سیستم‌ها، مکان، موضوع و انسان است که از وضعیتی به وضعیت دیگر تغییر می‌یابد؛ این روند، بر دوره‌ای دلالت دارد که ضمن تغییر، در جهت رشد یا بهبود تداوم پیدا میکند. توسعه فرآیندی درحال گذار، بالفعل و در عین حال یک وضعیت پتانسیل است. موفقیت فرآیند توسعه، مردم را در جوامع خود، برای ساختن تاریخ و جغرافیای خود، انتخابگر، توانا و قادر ساخته است. با توجه به اینکه توسعه جریانی تک بعدی مانند رشد تولید نیست، بلکه جریانی چند بعدی است که در آن، مجموعه نظام فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هماهنگ و متناسب با نیازهای اساسی انسان ارتقا یافته و از این رو، ظرفیتهای جدیدی در جامعه ایجاد می‌شود، به طوری که کل جامعه را در وضعیت بهتر و مطلوب تری نسبت به گذشته آن قرار می‌دهد. در نتیجه توسعه دربرگیرنده دگرگونی ساختاری در ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و انسانی است و جوامع تنها از طریق مدیریتی آگاهانه، نظام‌مند و مبتنی بر دانش می‌تواند به تحقق اهداف خود نائل گردد. از این رو، «مدیریت توسعه» به عنوان رشته‌ای میان‌رشته‌ای و کاربردی، با هدف تربیت نیروهای متخصص و مجهز به مهارت‌های نظری و عملی لازم برای تحلیل، برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌ها و سیاست‌های توسعه، در کانون توجه دانشگاه‌های پیشروی جهان قرار گرفته است (اسکیارلی و رینالدی، ۲۰۱۷؛ ظفرالله و هوک، ۲۰۱۲؛ برینکرهاوف، ۲۰۰۸؛ باوله و همکاران، ۲۰۱۶؛ سید، ۲۰۲۴).

مدیریت توسعه مفهومی حیاتی است چرا که درک درستی از محرک‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی ارائه می‌دهد. ریشه‌های مدیریت توسعه به مدیریت دولتی توسعه‌ای بازمی‌گردد و این موضوع در ادبیات موجود تأیید شده است. برای مثال، برینکرهاوف و کاستون (۱۹۹۹) در ارزیابی خود از مدیریت توسعه، تاریخچه آن را از دهه ۱۹۵۰ ردیابی کرده و تصدیق می‌کنند که در واقع ادامه مدیریت دولتی توسعه‌ای است. از سوی دیگر، اسمن (۱۹۹۱) استدلال می‌کند که تعیین دقیق این که چه عاملی موجب گذار از مدیریت دولتی توسعه‌ای به مدیریت توسعه شده، دشوار است. توماس تمایزی بین دو مفهوم قائل می‌شود یعنی اگر توسعه به عنوان یک فرآیند تغییر تاریخی بلندمدت در نظر گرفته شود، در آن صورت می‌توان مدیریت توسعه را به معنای مدیریت هر نوع وظیفه‌ای در بستر توسعه در نظر گرفت، اما اگر توسعه به عنوان تلاش‌های عمدی برای پیشرفت دیده شود در آن صورت مدیریت توسعه، مدیریت تلاش‌های عمدی برای پیشرفت توسط یکی از عوامل متعدد، مدیریت مداخله در فرآیند تغییر اجتماعی در بستر تعارض اهداف، ارزش‌ها و منافع تعریف می‌شود. از منظر توماس مدیریت توسعه را باید به عنوان مدیریتی تعریف کنیم که با جهت‌گیری توسعه‌ای انجام می‌شود، نه مدیریت در چارچوب فرآیند توسعه یا مدیریت مداخلات یا وظایف توسعه‌ای. مدیریت توسعه باید مدیریت برای توسعه باشد، یعنی جهت‌گیری توسعه‌ای داشته باشد و می‌توان استدلال کرد که تنها در صورتی شایسته این نام است که به این آرمان عمل کند. مدیریت توسعه باید بر اساس ارتباطات مثبت بین توسعه، ظرفیت‌سازی و یادگیری در سطوح فردی، سازمانی، نهادی و اجتماعی در نظر گرفته شود

(توماس، ۱۹۹۶؛ توماس، ۱۹۹۹: ۱۲-۱۵). این پژوهش با هدف تبیین مبانی مدیریت توسعه تدوین شده است. نوآوری مقاله در آن است که مدیریت توسعه را به مثابه یک جعبه ابزار تلفیقی و زمینه‌محور صورت‌بندی می‌کند که برآمده از تحول پارادایمی مکاتب توسعه بوده و از طریق یک چرخه نظام‌مند مدیریتی به کنش اجرایی و سیاست‌گذاری توسعه‌ای تبدیل می‌شود. بر این اساس، پرسش محوری پژوهش حاضر آن است که: مدیریت توسعه بر پایه کدام مبانی نظری و مؤلفه‌های کلیدی، در پرتو تحول پارادایمی مکاتب توسعه، قابل تبیین است؟

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است. رویکرد اصلی پژوهش بر پایه مطالعه اسناد است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه مقالات علمی-پژوهشی است که در حوزه نشریات علمی پژوهشی داخل کشور و خارج از کشور است. از طریق مطالعات کتابخانه‌ای در زمینه مجلات علمی پژوهشی مرتبط با مدیریت دولتی و جستجو در پایگاه‌های اطلاعات مقالاتی که در حوزه مدیریت توسعه نگارش شده اند انتخاب گردید.

مبانی نظری و یافته‌ها

تعاریف توسعه فراتر از مباحثات دانشگاهی رفته و به نحوه‌ی درک آن در میان نهادهای بین‌المللی توسعه نیز گسترش یافته است؛ امری که پیامدهای سیاسی و سیاست‌گذاری متفاوتی به دنبال دارد. میان بانک جهانی و برنامه توسعه سازمان ملل متحد در مورد معیار سنجش توسعه اختلاف نظر وجود دارد. در حالی که برنامه توسعه سازمان ملل متحد از شاخص توسعه انسانی برای اندازه‌گیری توسعه استفاده می‌کند — شاخصی که بر پایه‌ی مجموعه‌ای از عوامل از جمله سطح تحصیلات، بهداشت، قدرت خرید و حقوق بشر تنظیم شده است — بانک جهانی در گزارش‌های سالانه‌ی توسعه جهانی خود، عمدتاً معیارهای اقتصادی را مبنای سنجش توسعه قرار می‌دهد (باوله و همکاران، ۲۰۱۶: ۴). توماس (۱۹۹۲: ۷) دو رویکرد اصلی را که می‌توان از اصطلاح «توسعه» استفاده کرد، متمایز می‌سازد: اول، می‌توان توسعه را به عنوان یک فرایند تاریخی تغییرات اجتماعی تعریف کرد که جوامع در طول دوره‌های طولانی از طریق آن متحول می‌شوند؛ و دوم، توسعه را می‌توان متشکل از تلاش‌های عمدی برای پیشرفت از سوی نهادهای مختلف، از جمله دولت‌ها، انواع سازمان‌ها و جنبش‌های اجتماعی تعریف کرد. دویودی و همکاران (۲۰۰۷: ۲) توسعه را از منظر گسترش و تثبیت رفاه مادی، طبیعی و معنوی مردم و ملت‌ها بررسی کرده‌اند. بنابراین، توسعه به معنای حرکت از شرایط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نامطلوب به سمت یک وضعیت مطلوب، از طریق مداخلات و فرآیندهای میان‌مدت تا بلندمدت است. برای درک بهتر توسعه، بهتر است آن را به عنوان تعامل عوامل اقتصادی و غیراقتصادی توصیف کرد. از این رو، ترجیح داده می‌شود که توسعه چندبعدی توصیف شود (باوله و همکاران، ۲۰۱۶: ۵). در جدول ۱ تعاریف توسعه و معیارهای مرتبط نشان داده شده است.

جدول ۱. تعاریف توسعه (منبع: روچا، ۲۰۱۳)

منبع	ایده (نظریه)	تعریف	معیارها
توماس (۲۰۰۰)	رشد اقتصادی	"افزایش مداوم در اندازه یک اقتصاد - یعنی افزایش پایدار در تولید در یک دوره زمانی مشخص."	تغییرات تولید ناخالص داخلی (GDP).
وزارت بازرگانی ایالات متحده (۲۰۰۰)	توسعه اقتصادی	"توسعه اقتصادی ... افزایش عوامل ظرفیت تولید - زمین، نیروی کار، سرمایه و فناوری - یک اقتصاد ملی، ایالتی یا محلی است."	تولید ناخالص داخلی و ایجاد شغل
برنشتاین (۱۹۸۳)، نقل شده در توماس (۲۰۰۰)	توسعه اقتصادی	افزایش توانمندی‌های تولیدی جامعه از نظر فناوری‌ها (ابزارها و ماشین‌آلات کارآمدتر)، فرهنگ‌های فنی (دانش طبیعت، پژوهش و توانایی توسعه فناوری‌های پیشرفته) و قابلیت‌ها و ابزارهای فیزیکی، فنی و سازمانی دست اندرکاران تولید.	افزایش بهره‌وری نیروی کار
گزارش بروندتلند (1987)	توسعه پایدار	ارضای نیازهای نسل‌های کنونی، بدون به خطر انداختن امکانات نسل‌های آینده برای رفع نیازهای خود.	محیط زیست، اجتماعی، اقتصادی
برنامه توسعه انسانی سازمان ملل متحد (1992)	توسعه انسانی	هدف از توسعه ایجاد محیطی است که همه افراد بتوانند توانایی‌های خود را گسترش دهند و فرصت‌ها را برای نسل‌های کنونی و آینده افزایش دهند.	شاخص توسعه انسانی. این شاخص سه معیار را ترکیب می‌کند: امید به زندگی در بدو تولد، سطح تحصیلات و درآمد سرانه.
سن (۱۹۹۰، ۱۹۹۷، ۱۹۹۹)	توسعه انسانی	"گسترش آزادی انسان برای زندگی به گونه‌ای که مردم دلایلی برای ارزش‌گذاری دارند." این آزادی با «گسترش قابلیت‌های مردم» به دست می‌آید.	نرخ باسوادی، نرخ سلامت، گسترش کشاورزی، توسعه صنعتی، مشارکت سیاسی مردم، درآمد سرانه واقعی
روچا (۲۰۰۶)، بر اساس نورث و اوستروم	توسعه اجتماعی - نهادی	ارتقای محیط اجتماعی-نهادی (قوانین حاکم بر تصمیم‌گیری اجتماعی، توزیع قابلیت‌ها و درآمد)، سازمان‌دهی (ساختار شبکه‌ها یا روابط) و قابلیت‌ها (کیفیت شبکه‌ها یا روابط).	شاخص‌های پروکسی، مانند شفافیت سازمانی، و زیرشاخص‌ها، مانند شاخص مؤسسه مجمع جهانی اقتصاد.
اجماع مونتری (سازمان ملل متحد، ۲۰۰۲)	دستور کار توسعه	"هدف ما ریشه کن کردن فقر، دستیابی به رشد اقتصادی پایدار و ترویج توسعه پایدار با پیشروی به یک سیستم اقتصادی جهانی کاملاً فراگیر و عادلانه است"	شاخص‌های مورد استفاده برای اندازه‌گیری اهداف توسعه هزاره

دیدگاه‌ها و رویکردها در مطالعات توسعه (مکاتب توسعه):

مطالعه فرآیند توسعه و تلاش برای درک چرایی توسعه یافتگی برخی کشورها و توسعه نیافتگی برخی دیگر، منجر به شکل‌گیری مکاتب فکری و نظریات متعددی در طول تاریخ شده است. هر کدام از این مکاتب، با تمرکز بر عوامل مختلف روایتی خاص از مسیر توسعه و راهکارهای خروج از چالش توسعه نیافتگی ارائه کرده‌اند. مکاتبی که هر یک، دریچه‌ای متفاوت به پدیده توسعه گشوده‌اند و بر سیاست‌گذاری‌های کلان در سطح جهان تأثیر گذاشته‌اند. مهم‌ترین و اثرگذارترین این مکاتب عبارتند از: نظریه نوسازی، نظریه وابستگی، نظام جهانی، مکتب نهادگرا، توسعه پایدار، توسعه انسانی و حکمروایی و توسعه.

۱- نظریه مدرنیزاسیون یا نوسازی: از نظر آلوین سو، سه عنصر اصلی و تاریخی وجود دارد که برای پیدایش نظریه مدرنیزاسیون توسعه پس از جنگ جهانی دوم مساعد بود. اول، ظهور ایالات متحده به عنوان یک ابرقدرت بود. در حالی که سایر کشورهای غربی مانند بریتانیای کبیر، فرانسه و آلمان در اثر جنگ جهانی دوم ضعیف شده بودند، ایالات متحده از این جنگ قوی بیرون آمد و با اجرای طرح مارشال برای بازسازی اروپای جنگ زده غربی به رهبر جهانی تبدیل شد (سو، ۱۹۹۱). دوم، گسترش یک جنبش جهانی کمونیستی متحد بود. اتحاد جماهیر شوروی سابق نفوذ خود را نه تنها به اروپای شرقی، بلکه به چین و کره نیز گسترش داد. سوم، فروپاشی امپراتوری‌های استعماری اروپایی در آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین بود که باعث تولد بسیاری از دولت‌های ملی در جهان سوم شد. این دولت-ملت‌های نوپا در جستجوی مدلی از توسعه برای ارتقای اقتصاد خود و ارتقای استقلال سیاسی خود بودند (چیروت، ۱۹۹۳). این نظریه توسعه را یک علم می‌داند که تابع ویژگی‌های علم مدرن است. از نظر سیاسی، کلمن بر سه ویژگی اصلی جوامع مدرن تأکید می‌کند: الف) تمایز ساختار سیاسی. ب) سکولاریزاسیون فرهنگ سیاسی - با اخلاق برابری - که ج) ظرفیت نظام سیاسی یک جامعه را افزایش می‌دهد (اسملر، ۱۹۶۴).

مفروضات عمده تئوری نوسازی توسعه اساساً عبارتند از:

- * نوسازی فرآیندی مرحله‌ای است.
- * باعث ایجاد تمایل به همگرایی در بین جوامع می‌شود.
- * مدرنیزاسیون یک فرآیند اروپایی شدن یا آمریکایی شدن است.
- * مدرنیزاسیون یک فرآیند برگشت‌ناپذیر است، هنگامی که مدرنیزاسیون شروع شده است، نمی‌توان آن را متوقف کرد. به عبارت دیگر، زمانی که کشورهای جهان سوم با غرب در تماس باشند، نمی‌توانند در مقابل انگیزه مدرنیزاسیون مقاومت کنند (لوی، ۱۹۶۷؛ تیپز، ۱۹۷۶).

۲- نظریه وابستگی: مبانی تئوری وابستگی در دهه ۱۹۵۰ از تحقیقات کمیسیون اقتصادی آمریکای لاتین و کارائیب پدیدار شد. این مکتب از دیدگاه جهان سوم به توسعه می‌نگرد. به تعبیر استروم و هتنه (۱۹۸۴) طنین اوآهایی است که از پیرامون به گوش می‌رسد و با سلطه مکتب فکری نوسازی آمریکایی به معاوضه بر می‌خیزد. این نظریه بر این ایده قرار دارد که روابط میان کشورهای توسعه یافته و درحال توسعه، در واقع علت اصلی توسعه نیافتگی

کشورهاست. شرایط توسعه نیافتگی بیش از آنکه به عنوان معلول وضعیت و شرایط طبیعی و غیرقابل اجتناب جغرافیایی باشد، به عنوان پیامد عملکرد نظام اقتصاد جهانی است. (هتته، ۱۳۸۱؛ ی.سو، ۱۳۸۰) این نظریه دنیا را براساس دو مفهوم مرکز-پیرامون (سرمایه داری غرب-جهان سوم) طبقه بندی می کند. کشورهای مرکز جوامعی هستند که توانایی سلطه و استعمار کشورهای پیرامون را دارند و از طریق بهره کشی کشورهای تحت سلطه خودشان ثروتمند می شوند و کشورهای تحت سلطه فقیر می شوند.

نظریه پردازان این مکتب علی رغم اختلافات خویش بر چهار مسئله اتفاق نظر دارند:

- وابستگی به عنوان فرایندی عام در کلیه کشورهای جهان سوم صادق بوده و هدف ان ارائه الگوی عام وابستگی در جهان سوم بوده است.

- وابستگی به عنوان یک وضعیت خارجی قلمداد می شود که از بیرون تحمیل شده و مهم ترین مانع توسعه میراث تاریخی استعمار و تداوم تقسیم کار نابرابر بین المللی است.

- وابستگی به عنوان یک وضعیت اقتصادی سنجیده می شود. وابستگی نتیجه انتقال مازاد اقتصادی از کشورهای پیرامون به کشورهای مرکز است.

- وابستگی به عنوان بخشی از قطب بندی مناطق در اقتصاد جهانی قلمداد می شود. (ی.سو، ۱۳۸۰).

۳- مکتب نظام جهانی: والرشتاین و پیروان او جهان را به تبعیت از نظریه وابستگی به سه دسته مرکز، پیرامون و شبه پیرامون تقسیم می کنند. (الرشتاین، ۱۹۷۴). کشورهای مرکز کشورهای مسلط هستند که می توانند با استفاده از سلطه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشورها را استثمار کنند. کشورهای پیرامون مبدا صدور واردات هستند و به تولید مواد خام متکی هستند. جوامع شبه پیرامون کشورهایی که بازار بزرگی دارند و تولید کننده برخی از کالاهایی هستند که تولید آنها در کشورهای مرکز به صرفه نیست و کشورهای مرکز با انتقال مکان تولید به کشورهای شبه پیرامون به رشد و توسعه اقتصادی بالاتر دست یابند و در نتیجه هزینه های تولید و خدماتت به کشورهای شبه پیرامون منتقل می شود بدون اینکه از سلطه کشور مرکزی کاسته شود و کشورهای مرکز با هزینه های کمتر درآمد بیشتر را به دست می آورند.

۴- نظریه مبتنی بر فرم بندی اجتماعی (مکتب نهاد گرایی): فرم بندی اجتماعی که با تکاملش عمدتاً به عنوان نظریه نهادگرا معرفی می شود. براساس این نظریه توسعه بیش از اینکه حاصل عوامل خارجی باشد، حاصل عوامل داخلی است. این نظریه نقش عوامل خارجی را نادیده نمی گیرد و معتقد است که هم وجود دارند و هم بر توسعه یک جامعه موثر هستند اما آنکه تعیین کننده میزان موفقیت این عوامل خارجی در رسیدن به اهدافشان است شرایط اجتماعی و نهادی حاکم بر جامعه مورد نظر است. (فرجی راد و کاظمیان، ۱۳۹۱).

در نظریه نهادی افراد، ساختار و نهادها هر سه مهم است و باید آنها را شناخت و توسعه بیشتر حاصل اکتساب است. در فرایند توسعه نهادی، نهادها به مثابه قوانین بازی در هر جامعه در نظر گرفته می شود. این تلقی به ما کمک می کند که توسعه در هر جامعه در زمان و مکان و موضوع ویژه اتفاق خواهد افتاد و الگوی جهانشمولی برای توسعه وجود

ندارد و تاکید بر ویژه بودن است. رویکرد نهادی بر رهبری محلی مدیریت توسعه تاکید دارد. هرگونه سیاست، برنامه ریزی و تصمیم برای توسعه باید مبتنی بر ظرفیت ها، خواسته ها و نیازهای محلی-منطقه ای باشد. بنابراین تاکید اصلی مکتب نهادگرایی بر افزایش نقش نیروهای درونی و ترسیم مسیر توسعه اقتصادی بر مبنای ظرفیت ها و دارایی های خود است.

۵- توسعه پایدار: مفهوم توسعه پایدار را می توان به عنوان نگهداری و استفاده پایدار از عملکردها (کالاها و خدمات) ارائه شده توسط اکوسیستم های طبیعی و فرآیندهای زیست کره تعریف کرد. برعکس، در وضعیت ناپایداری، که در آن از محدودیت های ظرفیت تحمل زیست کره فراتر رفته است، دیگر نمی توان همه عملکردهای زیست محیطی را به طور کامل انجام داد. براساس گزارش "کمیسیون بروندتلند" توسعه پایدار فرآیندی است که در آن بهره برداری از منابع برای رفع نیازهای نسل حاضر بدون به خطر انداختن توانایی نسل های آینده برای برآوردن نیازهای خود انجام می شود. این گزارش تاکید می کند که برابری، رشد و حفظ محیط زیست به طور همزمان امکان پذیر است و هر کشوری قادر است به پتانسیل اقتصادی کامل خود دست یابد و در عین حال پایگاه منابع خود را افزایش دهد. بر سه مولفه اساسی برای توسعه پایدار تاکید شده است: حفاظت از محیط زیست، رشد اقتصادی و برابری اجتماعی. (مجمع عمومی سازمان ملل متحد، ۱۹۸۷).

۶- توسعه انسانی (توسعه به مثابه آزادی): یکی از دیدگاههای مورد توجه صاحب نظران توسعه در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه جهان، دیدگاهی است که ابتدا توسط سن مطرح شد. سن توسعه را به معنای پذیرش و بسط آزادیهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی دانست. اگر آزادی هدف و مقصد نهایی توسعه باشد در این صورت تمرکز بر دستیابی به این هدف کلی قابل دفاع تر از تمرکز روی تعدادی وسایل و یا فهرستی از ابزارهای لازم برای تحقق توسعه خواهد بود. توسعه زمانی محقق می شود که عوامل اساسی ضد آزادی از بین برود (سن، ۱۹۹۹). به نظر آمارتیا سن، مشارکت انسان ها در فرآیند توسعه با توجه به تنوع فرهنگها و تواناییهای اقتصادی و اجتماعی جوامع، محور توسعه اقتصادی و اجتماعی را تشکیل میدهد. توسعه انسانی شامل مطالعاتی درباره وضعیت انسان است که هسته اصلی آن رویکرد قابلیت است. برنامه توسعه سازمان ملل متحد توسعه انسانی را به عنوان "فرایند گسترش انتخاب های مردم" تعریف می کند. دو دلیل اساسی و متمایز در مورد اهمیت اساسی آزادی فردی در مفهوم توسعه وجود دارد، که به سنجش و کارآمدی مرتبط هستند. اولاً موفقیت جامعه را باید اساساً با آزادی های اساسی که مردم از آن سود می جویند ارزیابی کرد. دلیل دوم این است که آزادی یکی از مولفه های تعیین کننده ابتکارات فردی و کارایی اجتماعی است. آزادی بیشتر باعث افزایش و بهبود توانایی افراد در خدمت به خودشان می شود و همچنین بر جهان اطراف نیز تاثیر می گذارد و این موضوعات در فرایند توسعه نقش محوری دارند و جنبه «عاملیت فرد» را نشان می دهد (سن، ۱۹۹۹).

۷- حکمروایی و توسعه: موضوع حکمرانی در مباحث توسعه، اولین بار در سال ۱۹۸۹ در گزارشی مطرح شد که بانک جهانی درباره توسعه آفریقا منتشر کرد. عجم اوغلو (۲۰۰۸) معتقد است که در مباحث رشد و توسعه، واژه حکمرانی

بیانگر مجموعه ای از نهادها است. به اعتقاد وی، حکمرانی، نهادهای سیاسی جامعه، ظرفیت دولت، تنظیم نهادهای اقتصادی را شامل می شود (عجم اوغلو، ۲۰۰۸). برایان مک لالین اولین نظریه پرداز است که در سال ۱۹۷۳ به این مفهوم حکمروایی پرداخته است. از نظر او حکمروایی نوعی فرایند است. این فرایند متضمن نظام به هم پیوسته ای است که هم حکومت و هم جامعه را در بر میگیرد (کاظمیان، ۱۳۸۶). با گذشت زمان، سازمانهای مرتبط با توسعه، دریافتند که بررسی فرایند توسعه اقتصادی - اجتماعی، فقط مباحث اقتصاد کلان یا روابط بازاری یا غیربازاری در اقتصاد، محدود نمی شود؛ بنابراین کوشیدند تا به ارائه تعریفی علمی و عملی از رابطه میان قدرت سیاسی - اقتصادی و جامعه بپردازند. حکمروایی به عنوان فرایند تصمیم گیری مشارکتی تعریف می شود که در آن ذینفعان چندگانه مجموعه خواسته ها، نیازها و راه حل های خود را در فرایند تصمیم گیری و سیاستگذاری بیان می دارند. براساس نظریه حکمروایی جامعه از طریق ظرفیت های جمعی توسعه می یابد و مشکلات خود را حل می کند. حکومت، جامعه مدنی، بخش خصوصی و شهروندان به عنوان ذینفعان هستند که در فرایند سیاستگذاری و تصمیم گیری برای دستیابی به توسعه پایدار باید گفتگو و مذاکراتی بین آنها صورت گیرد تا بتوان به اجماع و اتفاق نظری همگانی براساس اهداف مشترک و گاه متفاوت دست یافت (فرجی راد و کاظمیان، ۱۳۹۱).

در یک تحلیل مقایسه ای کلی (جدول ۲) می توان تحول پارادایمی قابل توجهی را در مکاتب توسعه مشاهده کرد که از توسعه اقتصادی محض و تک بعدی در مکتب نوسازی به سمت توسعه چندبعدی و یکپارچه در رویکردهای توسعه پایدار و توسعه انسانی حرکت کرده است. این گذار، نشان دهنده تغییر از الگوهای جهان شمول به سمت الگوهای زمینه محور و بومی گرا است، به طوری که در حالی که مکتب نوسازی بر عوامل داخلی و خطی بودن فرایند توسعه تأکید دارد، مکتب وابستگی با نگاهی انتقادی، ساختار ناعادلانه نظام اقتصاد جهانی را عامل اصلی توسعه نیافتگی می داند. در این میان، مکتب نهادگرایی با تمرکز بر نهادهای داخلی و نقش "قوانین بازی" محلی، راهکاری برای خروج از تقلید صرف از الگوهای خارجی ارائه می دهد. رویکردهای نوین تر مانند توسعه پایدار و توسعه انسانی نیز با گسترش دامنه مفهوم توسعه، ابعاد زیست محیطی، اجتماعی و انسانی را در کنار رشد اقتصادی قرار داده اند و حکمرانی خوب به عنوان بستر نهادی ضروری برای محقق شدن تمامی این اهداف معرفی می شود.

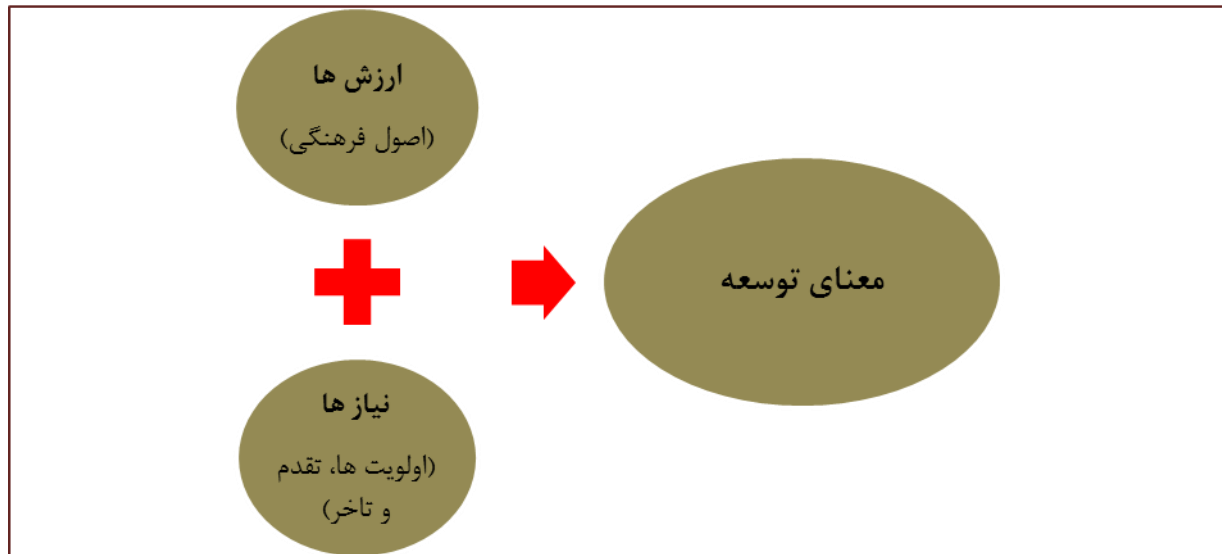
جدول ۲. مقایسه ای مکاتب و رویکردهای توسعه (خودساخته)

محدودیت ها	نقاط قوت	عوامل کلیدی	محور اصلی	دیدگاه	مکتب / رویکرد
- نادیده گرفتن تفاوت های فرهنگی و تاریخی	- ارائه الگوی مشخص (نظم خطی)	- سرمایه گذاری	رشد اقتصادی و صنعتی شدن	توسعه فرایندی خطی، مرحله ای و جهان شمول	مکتب نوسازی
- غرب محوری	- تأکید بر رشد اقتصادی	- آموزش و فناوری			
- بی توجهی به ساختارهای نابرابر جهانی	- تمرکز بر عوامل داخلی	- نوسازی نهادها			
- جبرگرایی اقتصادی	- توجه به عوامل خارجی	- ساختار اقتصاد جهانی (روابط مرکز-جهانی)	ساختار جهانی قدرت: روابط مرکز-	توسعه نیافتگی نتیجه روابط	مکتب وابستگی

مکتب نهادگرایی	ناعادلانه جهانی	پیرامون و استعمار	پیرامون) - تقسیم کار بین‌المللی	- نقد نظام سرمایه‌داری - تحلیل تاریخی توسعه‌نیافتگی	داخلی (فقدان برنامه اجرایی درونی) - ارائه راهکار عملی محدود
	توسعه محصول نهادها و ساختارهای داخلی	ساختارهای داخلی: نقش نهادها و حکمرانی	- ساختارهای نهادی (قانون‌مندی، شفافیت، نهادهای پاسخگو) - رهبری محلی - زمینه‌های بومی	- تأکید بر عوامل داخلی (تمرکز بر کیفیت حکمرانی) - توجه به زمینه‌های محلی - انعطاف‌پذیری الگو	- کم‌توجهی به عوامل خارجی - پیچیدگی اندازه‌گیری نهادها - عدم ارائه الگوی جهان‌شول
توسعه پایدار	تلفیق ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی	تعادل نسل‌ها و حفظ محیط زیست: تعادل سه‌گانه اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیک	- محیط زیست (پایداری اکوسیستم) - عدالت بین‌نسلی - مسئولیت اجتماعی	- نگاه همه‌جانبه - توجه به آینده - مقبولیت جهانی	- پیاده‌سازی پیچیده - تعارض‌های ذاتی بین اهداف - اندازه‌گیری دشوار
	توسعه انسانی	آزادی و توانمندسازی فرد: قابلیت‌های انسانی	- آزادی‌های اساسی - قابلیت‌های انسانی - مشارکت و برابری	- انسان‌محوری - شاخص کمی (HDI) - توجه به فقر و ناابرابری	- چالش‌های عملیاتی‌سازی - پیچیدگی سنجش قابلیت‌ها
حکمرانی خوب	توسعه نیازمند نظام حکمرانی کارآمد	کیفیت نهادهای حکومتی	- مشارکت - شفافیت - پاسخگویی	- توجه به کیفیت حکومت - شفافیت عملیاتی - مقبولیت بین‌المللی	- غرب‌محوری - معیارها - کم‌توجهی به زمینه‌های فرهنگی - ابزار سیاسی شدن

با توجه به تعاریف و نظریه‌ها و دیدگاه‌ها آنچه مشخص است توسعه بیانگر تغییر می باشد. هرچند این تغییر رویکردهای متفاوتی را با خود دارد اما وجه اشتراک همه این تعاریف تحول و تغییر می باشد. هر نوع تغییر عمده که منجر به ارتقای کیفیت زندگی گردد و جامعه را به سمت وضعیت مطلوب که حرکت هریک از زیرسیستم‌های اجتماعی به سمت بالای سیستم اجتماعی است می‌توان درک کرد. تغییر در تعریف توسعه با گذشت زمان به مرور تکمیل تر شده و تغییر سطح موجود به مطلوبیت بیشتر که مورد توافق جامعه است همواره مد نظر خواهد بود. بنابراین هر سطح تکاملی توسعه می باشد و به همین منظور باتوجه به این مفهوم از توسعه، متناسب با مقتضیات یک کشور و دستاوردها و امکانات آن، وضعیت مطلوب تعریف می گردد. مسلماً ماهیت فرآیند توسعه، نیازمند نظامی اخلاقی است تا اطمینان دهد که نسبت به نیازها و حقوق انسانی، جانب مسئولیت و عدالت را نگه می دارد و در همه حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی، از علم و فناوری به گونه‌ای بهره می‌گیرد تا امنیت زیست بشری را تامین کند. این دیدگاه در مورد توسعه، از موضعی انسان‌دوستانه تر نیز برخوردارست و حامی مردم ضعیف و خواستار مشارکت اجتماعی و توسعه پایدار است. بنابراین چنین توسعه‌ای، نه تنها بر رشد اقتصادی بلکه بر برابری اجتماعی و اهمیت حیاتی محیط زیست و همچنین، بر اهداف کلانی چون رشد، عدالت، مردم‌سالاری و ثبات سیاسی اصرار دارد. در کل

توسعه یک فرایند پیچیده و دائمی است و پایان پذیر نیست و معنای توسعه در کشورها متفاوت است و علت تفاوت نشات گرفته از ارزش ها و نیازها است. (شکل ۱).

شکل ۱. عناصر تشکیل دهنده معنای توسعه

بنابراین اگر توسعه به عنوان یک فرآیند تغییر تاریخی بلندمدت در نظر گرفته شود، مدیریت توسعه ممکن است به معنای مدیریت هر نوع وظیفه در زمینه توسعه باشد. با این حال، اگر توسعه در قالب تلاش های سنجیده در پیشرفت دیده شود، مدیریت توسعه به صورت زیر مشخص می شود: مدیریت تلاش های عمدی برای پیشرفت از سوی یکی از سازمان ها، مدیریت مداخله در روند تغییرات اجتماعی در چارچوب تضاد اهداف، ارزش ها و منافع. (لوهادیا جین و همکاران، ۲۰۲۰).

به کارگیری اصول و چارچوب های «مدیریت توسعه» در سطوح مختلف، منجر به دستاوردهای کلیدی زیر می شود: (نویسنده با اقتباس از لوهادیا جین و همکاران، ۲۰۲۰).

۱. شتاب دهی به فرآیند توسعه: مدیریت توسعه با ایجاد یک نگرش سیستماتیک و برنامه ریزی شده، به تسریع روند توسعه و پیشرفت کمک شایانی می کند. یک پروژه توسعه ای که بر اساس نیازسنجی دقیق و علمی طراحی شده باشد، نه تنها نتایج ملموس و بهتری به همراه می آورد، بلکه از هدررفت منابع جلوگیری کرده و کارایی کلی را افزایش می دهد.

۲. توانمندسازی افراد و جامعه: یکی از برجسته ترین نتایج مدیریت توسعه، به ویژه در قالب مدیریت مشارکتی، توانمندسازی ذی نفعان است. این رویکرد افراد و جوامع محلی را از دریافت کنندگان منفعل خدمات به بازیگران فعال در فرآیند توسعه تبدیل می کند. این امر منجر به افزایش حس مالکیت، مسئولیت پذیری و پایداری نتایج توسعه در بلندمدت می شود.

۳. تخصیص بهینه و عاقلانه منابع مالی: مدیریت توسعه به مدیران می‌آموزد که چگونه با بودجه‌های محدود، حداکثر بازدهی را ایجاد کنند. با تمرکز بر کاهش هزینه‌های غیرضروری و مدیریت هوشمندانه نیروی انسانی و سایر منابع، دستیابی به اهداف پروژه‌ها با صرفه‌جویی بیشتر و کارایی بالاتر ممکن می‌شود.

۴. تقویت نهادها و سازمان‌های متولی توسعه: با بکارگیری وظایف کلیدی مدیریت- شامل برنامه‌ریزی، سازماندهی، تأمین نیروی انسانی، رهبری و کنترل- در سازمان‌های توسعه‌محور، ظرفیت درونی و کارایی این نهادها به‌طور قابل توجهی افزایش می‌یابد. یک سازمان قوی، شرط لازم برای اجرای موفق پروژه‌های پیچیده توسعه است.

۵. توسعه منابع انسانی و ظرفیت‌سازی پایدار: در قلب مدیریت توسعه، پرورش سرمایه‌های انسانی قرار دارد. هدف این است که با ارتقای مستمر مهارت‌ها و شایستگی‌های کارکنان، تیم‌ها و در نهایت کل سازمان، عملکرد و کارایی به حداکثر برسد. همان‌گونه که کارشناسان اشاره کرده‌اند، این منابع انسانی هستند که در نهایت، شخصیت، کیفیت و سرعت توسعه اقتصادی و اجتماعی یک جامعه را تعیین می‌کنند.

برای اینکه مدیریت توسعه در عمل موفقیت‌آمیز باشد یکسری پیش‌نیازها باید رعایت شود. برخی از پیش‌نیازهای مدیریت توسعه خوب در زیر آورده شده است.

۱- هماهنگی بین بخشی و درون بخشی: برای مدیریت مؤثر پروژه‌ها یا برنامه‌های توسعه، مدیریت توسعه باید دارای فضای هماهنگی بین بخشی سالم باشد. هماهنگی بین بخش‌ها برای اجرای روان فعالیت‌های توسعه ضروری است.

۲- حکمرانی خوب: در سال‌های اخیر حکمرانی خوب به یکی از بخش‌های مهم توسعه تبدیل شده است. به‌طور گسترده احساس می‌شود که حکمرانی خوب توسعه سریعتر را تضمین می‌کند. به گفته سازمان ملل، ویژگی‌های مهم حکمرانی خوب، اجماع محور، مشارکتی، پاسخگو، شفاف، پاسخگو، عادلانه و فراگیر است. مدیریت توسعه نیازمند استفاده از حکمرانی خوب به عنوان ابزاری برای اجرای مؤثر فعالیت‌های توسعه برای دستیابی به اهداف توسعه است. به‌طور معمول، حکمرانی خوب به ایجاد محیطی کمک می‌کند که در آن رشد اقتصادی پایدار قابل دستیابی باشد.

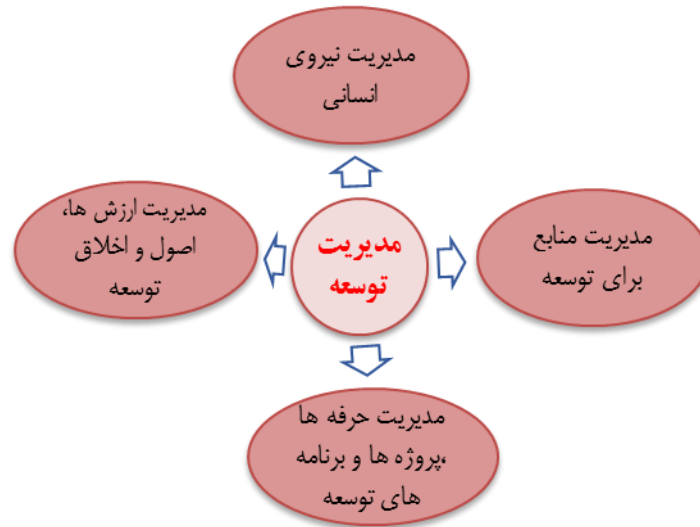
۳- همگرایی: همگرایی در سال‌های اخیر برای بررسی تلاش‌های مضاعف و اتلاف منابع مورد تأکید قرار گرفته است. مشاهده می‌شود که در سطح مردمی، فعالیت‌های اجرا شده توسط بخش‌های مختلف - ارگان‌های مختلف و نهادهای مختلف - گاهی با هم تداخل دارند که منجر به اتلاف منابع و ساعات کار می‌شود. همگرایی عاقلانه و جوه، وظایف و کارمندان توسط مدیر توسعه، کل برنامه را مقرون به صرفه خواهد کرد.

۴- عدم تمرکز: یکی از پیش‌نیازهای مهم مدیریت توسعه خوب، تمرکززدایی است. تمرکززدایی از جوه، کارکردها و کارمندان به سطوح پایین دولت‌ها منجر به اجرای مؤثر برنامه‌ها در سطح مردم شده است.

۵- رهبری: رهبری یک پیش نیاز ضروری برای مدیریت توسعه خوب است. مدیران توسعه باید بر کارگران توسعه تأثیر بگذارند و از آنها برای انجام وظایف توسعه حمایت کنند. رهبری موثر کلید مدیریت توسعه خوب است. گفته می شود که رهبر مؤثر کسی است که بتواند منابع کمیاب را با موفقیت یکپارچه کند و به طور مؤثری برای دستیابی به اهداف سازمانی استفاده کند (لوهادیا جین و همکاران، ۲۰۲۰).

تجارب ارزشمند در فرایند توسعه یافتگی حاکی از نقش حیاتی و رفیع مدیریت در فرایند توسعه یافتگی است. مدیریت توسعه یک حوزه رو به رشد و مهم در مطالعات توسعه است و به عنوان ابزاری برای دستیابی به توسعه صاف و سریعتر استفاده می شود. اصطلاح مدیریت توسعه از دو کلمه - توسعه و مدیریت - تشکیل شده است که هر دو بر تعریف این اصطلاح تأثیر می گذارند. توسعه اصطلاحی پیچیده است. در دهه ۱۹۵۰، اصطلاح توسعه در درجه اول با توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه مرتبط بود و منجر به دنبال کردن صنعتی شدن و استفاده از تولید ناخالص داخلی سرانه به عنوان معیاری برای سنجش توسعه شد. با این حال، تعریف اقتصادی با چالش های بسیاری روبرو شد و بنابراین این اصطلاح گسترش یافته و اکنون به عنوان یک مفهوم چندوجهی که شامل ابعاد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و همچنین زیست محیطی است، درک می شود. تلاش و عطش برای توسعه منجر به رشته هایی برای مطالعه و مدیریت توسعه مانند مدیریت توسعه، مطالعات توسعه و مدیریت توسعه و غیره شده است. از توسعه گرفته تا مدیریت توسعه، مدیریت توسعه در حال حاضر به رشته غالب مطالعه برای درک ظرافت های انجام مداخلات توسعه تبدیل شده است (باوله و همکاران، ۲۰۱۶: ۱۸-۱۷). به منظور شفاف سازی تفکر و کار در جهت چارچوبی برای مفهوم سازی در مورد مدیریت توسعه الن توماس در سال ۱۹۹۴ مقاله ای با عنوان «مدیریت توسعه چیست؟» تنظیم کرده است که هم برای مدیریت توسعه به عنوان یک موضوع دانشگاهی و هم برای برنامه پیشنهادی جدید برای تحصیلات تکمیلی دانشگاه ایالت آزاد در مدیریت توسعه است. توماس در کتاب توسعه و مدیریت خود به طور انتقادی مدیریت توسعه را مورد بحث قرار داده است. سه تعریفی که وی از مدیریت توسعه ارائه کرده است عبارتند از: الف) مدیریت توسعه اولاً شامل مدیریت وظایف خاص درگیر در مداخلات توسعه است که مدیریت توسعه نامیده می شود. ب) ثانیاً ایده هنجاری مدیریت معطوف به آرمان های توسعه را مدیریت برای توسعه می نامند. و همچنین مفهوم ساده تر مدیریت در زمینه توسعه که به عنوان مدیریت در توسعه شناخته می شود. مدیریت برای توسعه به معنای سبکی از مدیریت است که در آن هر فعالیتی به گونه ای انجام می شود که توسعه را افزایش دهد. ج) مدیریت توسعه فقط به این معنا نیست که کار را با بهترین ابزار موجود انجام دهیم. همچنین به معنای ایجاد همزمان ظرفیت برای انجام وظایف آینده و یادگیری چگونگی مقابله با کارهایی است که در حال حاضر نامشخص هستند.

هدف مدیریت توسعه مدیریت نیروی انسانی، مالی و فرآیندهای دخیل در توسعه است. مدیریت ارزش ها، اصول و اخلاق توسعه جنبه های دیگری است که مدیریت توسعه به آن توجه دارد. (لوهادیا جین و همکاران، ۲۰۲۰).

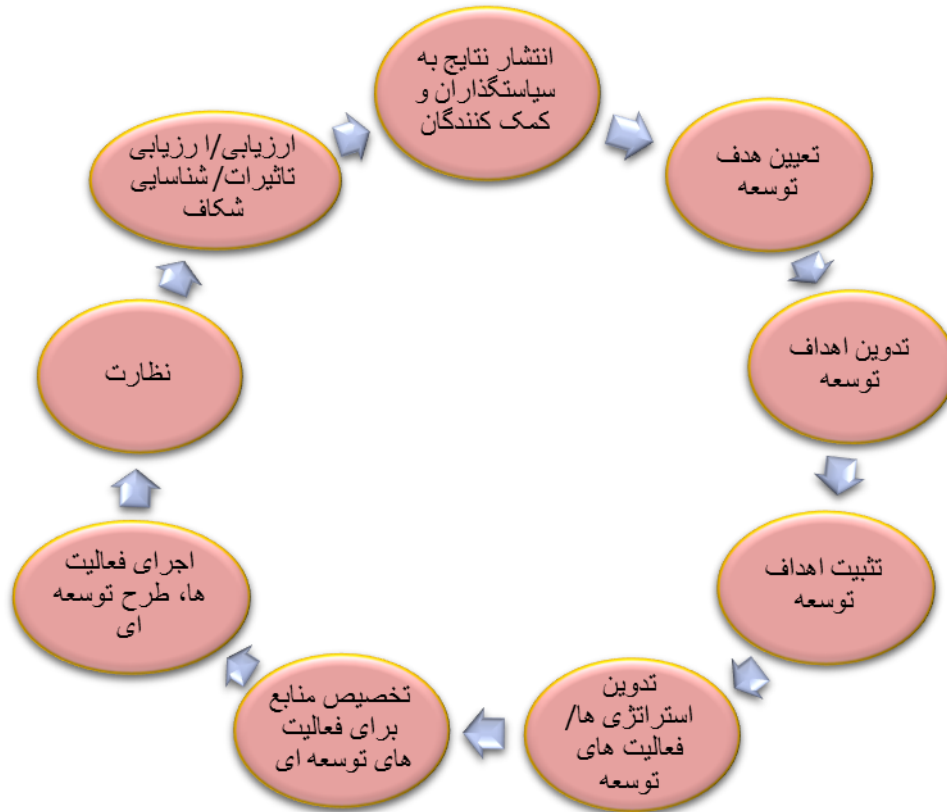
شکل ۲. جنبه های مختلف مدیریت توسعه (منبع: لوهادیا جین و همکاران، ۲۰۲۰).

شکل ۲. جنبه های مختلف مدیریت توسعه که توسط لوهادیا جین و همکاران ارائه شده است را نشان می دهد که مدلی جامع و چندبعدی از حوزه های کلیدی مدیریت توسعه را ترسیم می کند. این مدل نشان می دهد که مدیریت توسعه فراتر از مدیریت منابع مادی و مالی، شامل چهار حوزه اساسی است: مدیریت نیروی انسانی، مدیریت منابع برای توسعه، مدیریت فرآیندهای توسعه، و مدیریت ارزش ها، اصول و اخلاق توسعه. هر یک از این حوزه ها نقش متمایز اما مرتبطی ایفا می کنند؛ به طوری که مدیریت نیروی انسانی بر جذب، آموزش و به کارگیری سرمایه انسانی تمرکز دارد، مدیریت منابع به تخصیص بهینه منابع مالی و فیزیکی و زمان می پردازد، مدیریت حرفه ها، پروژه ها و برنامه های توسعه (مدیریت فرآیندها) برنامه ریزی و اجرای اهداف یا طرح های توسعه را پوشش می دهد، و در نهایت، مدیریت ارزش ها و اخلاق، چارچوب هنجاری و جهت دهنده اخلاقی برای کل فرآیند توسعه فراهم می کند. نقطه قوت اصلی این مدل، نگاه یکپارچه و متوازن آن به ابعاد فنی و اخلاقی توسعه است. این مدل به وضوح نشان می دهد که توسعه واقعی تنها زمانی محقق می شود که پیشرفت مادی با تحول ارزشی و اخلاقی همراه باشد. به عبارت دیگر، موفقیت در مدیریت منابع و فرآیندها، بدون توجه به سرمایه انسانی و رعایت اصول اخلاقی، پایدار و معنادار نخواهد بود. بنابراین مدیریت توسعه یک مفهوم چندوجهی است که نیازمند هماهنگی میان:

- عناصر مادی/ عملیاتی (نیرو، منابع، پروژه)؛

- عناصر هنجاری/ کیفی (ارزش ها و اخلاق) است.

اگر بخواهیم چرخه مدیریت توسعه را نشان دهیم می توان اینطور تشریح کرد که چرخه مدیریت توسعه با تدوین اهداف و مقاصد توسعه آغاز می شود و پس از انتشار تأثیر توسعه به پایان می رسد. مراحل مربوط به چرخه مدیریت توسعه در شکل ۳ نشان شده است.

شکل ۳. چرخه مدیریت توسعه (منبع: لوهادیا جین و همکاران، ۲۰۲۰).

چرخه مدیریت توسعه که توسط اوهادیا جین و همکاران (۲۰۲۰) ارائه شده است، فرآیندی پویا و مرحله ای را نمایش می دهد که مدیریت توسعه را از آغاز تا پایان به تصویر می کشد. چرخه مدیریت توسعه، یک فرآیند پویا و سیستماتیک است که از هشت مرحله به هم پیوسته تشکیل شده است. این چرخه با تعیین هدف توسعه آغاز می شود که در آن اهداف کلان بر اساس نیازهای جامعه، منابع موجود و اولویت های سیاستی تعریف می گردند. در مرحله بعد، تدوین اهداف توسعه انجام می گیرد که طی آن اهداف کلی به اهداف مشخص، قابل سنجش و عملیاتی تبدیل شده و شاخص های موفقیت و نتایج مورد انتظار تعیین می شوند. سپس در مرحله تدوین استراتژی و فعالیت های توسعه، راهبردها و اقدامات لازم برای دستیابی به اهداف طراحی شده و برنامه ریزی شامل زمان بندی، مسئولیت ها و روش های اجرا مشخص می گردد. پس از آن، تخصیص منابع برای فعالیت های توسعه صورت می پذیرد که در آن منابع مالی، انسانی، فنی و لجستیکی لازم برای اجرای فعالیت ها به طور بهینه تخصیص داده می شود. در مرحله اجرای فعالیت های توسعه ای، برنامه ها و طرح ها به مرحله عمل درآمده و هماهنگی بین بخشی و نظارت بر اجرا به طور جدی دنبال می شود. همزمان با اجرا، مرحله نظارت به طور مستمر انجام می گیرد تا انحرافات از برنامه شناسایی و کنترل شده و داده های لازم برای ارزیابی عملکرد جمع آوری گردد. پس از اتمام اجرا، مرحله ثبت اهداف توسعه انجام می شود که در آن نتایج و دستاوردها به طور کامل مستندسازی شده و برای ارزیابی نهایی و یادگیری می رسد که در این مرحله یافته ها و دستاوردهای پروژه به کلیه ذی نفعان کلیدی ارائه شده و زمینه برای شفافیت،

پاسخگویی و تداوم حمایت‌ها فراهم می‌گردد. این چرخه با ویژگی‌های پویایی، سیستماتیک بودن، قابلیت تطبیق در سطوح مختلف و تأکید بر یادگیری سازمانی، به عنوان یک نقشه راه جامع برای مدیریت اثربخش پروژه‌های توسعه عمل می‌کند. این چرخه می‌تواند به عنوان الگویی برای اجرای طرح‌های توسعه ای — اعم از ملی و استانی — مورد استفاده قرار گیرد و به بهبود نتایج و تخصیص بهینه منابع کمک کند. در نتیجه این مدل بر یک نگاه سیستمی و چرخه ای تأکید دارد که در آن هر مرحله، زمینه ساز مرحله بعد است و امکان بازخورد و اصلاح را در طول فرآیند فراهم می‌کند. نقطه قوت اصلی این چرخه، انعطاف‌پذیری و تمرکز بر یادگیری سازمانی است که به مدیران توسعه اجازه می‌دهد در مواجهه با شرایط غیرمنتظره یا تغییر، واکنش به موقع نشان دهند. این مدل می‌تواند به عنوان چهارچوبی عملی برای آموزش مدیران توسعه و اجرای پروژه‌های توسعه ای مورد استفاده قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

توسعه جریانی تک بعدی مانند رشد تولید نیست، بلکه جریانی چند بعدی است که در آن، مجموعه نظام فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هماهنگ و متناسب با نیازهای اساسی انسان ارتقا یافته و از این رو، ظرفیتهای جدیدی در جامعه ایجاد می‌شود، به طوری که کل جامعه را در وضعیت بهتر و مطلوب تری نسبت به گذشته آن قرار می‌دهد. در نتیجه توسعه دربرگیرنده دگرگونی ساختاری در ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و انسانی است. مدیریت توسعه، بیانیه‌ای در مورد دامنه فرآیند برنامه‌ریزی برای هدایت توسعه و همچنین جایگاه آن، چه در بافت محلی کشور و چه در فرآیند سیاست توسعه به طور کلی‌تر، است. مدیریت توسعه هم یک نظریه برنامه‌ریزی و هم شیوه ای برای توصیف محتوا، جایگاه و شیوه این برنامه‌ریزی است. در نتیجه هم اجزای تحلیلی و هم اجزای عملی دارد و با ویژگی التقاط‌گرایی (تلفیق‌گرایی) شناخته می‌شود (برینکرهوف، ۲۰۰۸). ظفرالله و هوک (۲۰۱۲: ۴۱۱) و سید (۲۰۲۴) استدلال کردند که مدیریت توسعه به عنوان یک حوزه، میان‌رشته‌ای است و از گنجینه دانش حاصل از رشته‌های مختلفی مانند جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، اقتصاد و مدیریت برای رفاه و پیشرفت جامعه بهره می‌گیرد. بنابراین مدیریت توسعه به جای پیروی از یک نظریه یا روش واحد، رویکردی ترکیبی و انتخابی دارد. در واقع از منابع و مکاتب فکری مختلف (مانند اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی) ایده می‌گیرد، روش‌ها و ابزارهای مدیریتی متنوعی را بسته به شرایط به کار می‌برد و راهکارهای عملی خود را از زمینه‌های مختلف نظری و عملی انتخاب و ترکیب می‌کند. به عبارت دیگر، مدیریت توسعه یک «جعبه ابزار» است که از میان نظریه‌ها و روش‌های مختلف، مناسب‌ترین آنها را برای حل مسائل توسعه برمی‌گزیند و تلفیق می‌کند. این رویکرد انعطاف‌پذیر باعث می‌شود مدیریت توسعه بتواند خود را با شرایط مختلف کشورها و فرهنگ‌ها تطبیق دهد.

این پژوهش تحول پارادایمی مکاتب توسعه را نشان می‌دهد. تحول اندیشه‌های توسعه از نظریه‌های کلاسیک نوسازی و وابستگی به رویکردهای نوین‌تر همچون نهادگرایی، توسعه پایدار، توسعه انسانی و حکمرانی خوب، منجر به بازتعریف مفهوم توسعه به عنوان فرآیندی پویا، چندبعدی، ساختاری، انسان‌محور و پایدار شده است. این برداشت نوین از توسعه، زمینه‌ساز ظهور مدیریت توسعه به مثابه یک «جعبه ابزار التقاطی» است که در آن مدیریت منابع انسانی، مدیریت منابع، مدیریت فرآیندها و پروژه‌ها، و مدیریت ارزش‌ها و اخلاق توسعه به صورت یکپارچه مورد توجه قرار

می‌گیرند. بر مبنای یافته‌ها تحقق مدیریت توسعه اثربخش، مستلزم فراهم بودن پیش‌نیازهایی نظیر حکمرانی خوب، هماهنگی بین‌بخشی، تمرکززدایی و رهبری مؤثر است. در این بستر، مدیریت توسعه از طریق یک چرخه پویا و نظام‌مند شامل تعیین اهداف، تعریف اهداف عملیاتی، تدوین استراتژی، تخصیص بهینه منابع، اجرا، نظارت، مستندسازی، انتشار و یادگیری عمل می‌کند. برآیند این فرایند، دستیابی به پیامدهایی همچون توانمندسازی، تقویت نهادها، استفاده بهینه از منابع، شتاب‌بخشی به فرایند توسعه و تحقق توسعه پایدار است. این چارچوب مفهومی، پیوند نظام‌مند میان نظریه‌های توسعه و عمل مدیریتی را آشکار ساخته و مدیریت توسعه را به‌عنوان واسطی کلیدی میان مبانی نظری و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای تبیین می‌کند. بنابراین این چارچوب مدیریت توسعه را به‌عنوان پل بین نظریه و عمل صورت‌بندی می‌کند.

مسئله ماهیت فرآیند توسعه، نیازمند نظامی اخلاقی است تا اطمینان دهد که نسبت به نیازها و حقوق انسانی، جانب مسئولیت و عدالت را نگه می‌دارد و در همه حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی، از علم و فناوری به گونه‌ای بهره می‌گیرد تا امنیت زیست‌بشری را تامین کند. این دیدگاه در مورد توسعه، از موضعی انسان‌دوستانه‌تر نیز برخوردار است و حامی مردم ضعیف و خواستار مشارکت اجتماعی و توسعه پایدار است. بنابراین چنین توسعه‌ای، نه تنها بر رشد اقتصادی بلکه بر برابری اجتماعی و اهمیت حیاتی محیط زیست و همچنین، بر اهداف کلانی چون رشد، عدالت، مردم‌سالاری و ثبات سیاسی اصرار دارد.

معیارهای ارزیابی فرایند و دستاورد توسعه عبارتند از :

- کارایی در استفاده از منابع و سرمایه‌ها
- برابری، توازن، تعادل در بهره‌گیری از دستاوردها
- دموکراسی و عدالت در فرایند مدیریت توسعه
- رشد و رقابت‌پذیری اجزا و کل سیستم
- اثربخشی
- گسترش انتخاب‌های مردم

Reference

- 1- Acemoglu, D. (2008). Root causes: a historical approach to assessing the role of institutions in economic development. In Secondi, G. (ed.), *The Development Economics Reader* (pp. 36–43). New York: Routledge.
- 2- Alvani, M. (2015). *Public Management*. Tehran: Ney Publishing, pp. 1–527. [In Persian]
- 3- Bawole, J. N. & et al. (2016). *Development Management*. Routledge Studies in Development Economics, London. Pp 1-284. <https://doi.org/10.4324/9781315627564>
- 4- Brinkerhoff, D. W. (2008). The State and International Development Management: Shifting Tides, Changing Boundaries, and Future Directions. *Jornal Public Administration Review*, 68(6): 985-1001. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2008.00948.x>
- 5- Chirot . D.(1993). Social Change in a Peripheral Society: The creation of a Balkan colony. pp. 32-34; 56-59.
- 6- Faraji Rad, K., & Kazemian, G. (2012). *Local and Regional Development from an Institutional Approach*. Tehran: Academic Jihad Publishing, First Edition. [In Persian]
- 7- Hettne, B. (2002). *Development Theory and the Three Worlds* (Translated by Motaghi). Tehran: Ghoomes Publishing. [In Persian]
- 8- Levy, M. (1967). *Social Patterns and Problems of Modernization*. Prentice-Hall, , pp. 189-207.
- 9- Luhadia Jain & et al.(2020). DEVELOPMENT MANAGEMENT: AN OVERVIEW. Pp. 5-19. <https://frontdesk.co.in/>
- 10- Rocha .h. (2013). Dominant Development Paradigms: A Review and Integration. *Journal of Markets & Morality*. Volume 16, Number 1 (Spring 2013) ·pp. 7–24.
- 11- Sayed, n .(2024). Development Administration to Development Management as both a concept and interdisciplinary. Universiteit Stellenbosch. Pp 1-2. <https://www.studocu.com/en-za/document/universiteit-stellenbosch/public-development-management/pdm-extra-notes/89385693>
- 12- SCIARELLI, F & RINALDI, A. (2017). A Overall Development Management Model: a New Approach for Emerging Countries. Comparative analysis of six countries on two continents. 11th International Technology, Education and Development Conference Valencia, Spain (INTED2017 Proceedings), 15(7). PP. 1-7. <https://doi.org/10.21125/inted.2017.0664>
- 13- Sen, A. (1999). *Development as Freedom* (Translated by Mahmoudi). Tehran: Academic Jihad Press. [In Persian]
- 14- Smelser, N. (1964). *Toward a Theory of Modernization*. New York: Basic Books, pp. 278-276.
- 15- So, A. Social Change and Development: Modernization, Dependency and World-System Theories. *Journals sagepub*. pp. 1-283. <https://doi.org/10.1177/089692059101800309>
- 16- So, A. Y. (2001). *Social Change and Development* (Translated by Habibi Mazaheri). Tehran: Strategic Studies Research Center. [In Persian]
- 17- Thomas, A. (1992). Introduction. In Thomas, A. and Allen, T. (eds.), *Poverty and Development in the 1990s* . Oxford: Oxford University Press. Pp. 1-9.

- 18- Thomas, A. (1996). 'What is development management? Journal of International Development, (8)1. pp. 95-110. <https://oxfamilibrary.openrepository.com/>
- 19- Thomas, A.(1999). What makes good development management?. Journal Development in Practice, (9)1-2. Pp 9-17. <https://doi.org/10.1080/09614529953179>
- 20- Tipps, D. (1976). Modernization Theory and the Comparative Study of Societies: A critical perspective. pp. 65-77.
- 21-** United Nations General Assembly (1987) Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Transmitted to the General Assembly as an Annex to document A/42/427 – Development and International Co-operation: Environment <https://digitallibrary.un.org/record/139811?ln=en&v=pdf>
- 22- Wallerstien.(1974). The modern world system. New York. academic press.
- 23- Zafarullah, H. and Huque, A. S. (2012). Managing Development in a Globalised World: Concepts, Processes and Institutions. New York: CRC Press / Taylor & Francis. Pp. 1-528. <https://doi.org/10.4324/9781315091549>